

BATILILARIN VE TÜRKLERİN ÇAĞLARI

*Prof. Dr. Doğan SOYASLAN**

Çağlar (büyük zaman dilimi) toplumların hayat süreçlerini değiştiren çok önemli virajlardır. Toplumlar söz konusu sosyo-ekonomik, siyasi olaylardan sonra uzunca bir süre girilen yeni yolda uzun süre devam ederler. Yeni virajlar yeni çağlara isimlerini verirler. Batılı kültürde insanların tarihi beş çağa ayrılarak incelenir. İlkçağ, Ortaçağ, Yakınçağ, Yeniçağ, elektronik ya da internet çağı.

Roma İmparatorluğunun yıkılışına kadar geçen zaman (milattan sonra 476) ilkçağdır. Bu zaman dilimi içinde batıda Hz. İsa'nın doğumundan önceki asırlarda eski Grekler bugünkü batı medeniyetinin köklerini oluşturan güçlü bir medeniyet oluşturmuşlardır.

Aynı asırlarda site devleti olarak kurulan Roma, Eski Roma, tüm İtalya, Grek Ülkesi, İspanya, İngiltere (İskoçya hariç) Ren nehrinin batısını oluşturan Kara Avrupası, Küçük Asya, Mısır ve Kuzey Afrika'ya siyasi, ekonomik ve askeri yönden hâkim büyük bir imparatorluk kurmuştur. Kurduğu akıla dayanan hukuk düzeni yeni çağdan itibaren bugünkü batı hukukunun köklerini oluşturmuştur. Bu düzenin oluşumunda asırlardır aynı topraklarda yerleşik site esnaf bir toplum olarak yaşamının büyük rolü olmuştur. Siteli esnaf toplum malvarlığı sahibi olan, alimleri ile yaşayan, meydanlara çıkan, tartışan, meydan kültürü, şairi, edebiyatı, tiyatrosu olan dolayısıyla sosyalleşme ve demokrasiye yatkın bir kültürdür. Yerleşik ve güvenlik içinde olmak bir toplumda düşünceyi, felsefeyi, yazılı edebiyatı geliştirir. Çünkü yerleşik toplum insanı bir süre sonra hangi diyarlara gideceğini düşünmez. Söz konusu imparatorluk eski Grek medeniyetinden etkilenmiştir.

Aynı asırlarda Ortadoğu'da güçlü bir Pers medeniyeti, Arap topraklarında da tarım ve hayvancılıkla uğraşan ilkel bir cahiliye medeniyeti mevcuttur.

Türkler aynı asırlarda etrafı dağlarla çevrili Orta Asya bozkırlarında tarım ve hayvancılıkla meşgul, yarı göçebe, mülkiyetin müşterek olduğu, aşiret reislerinin veya boy beylerin emrinde yarı göçebe bir hayat sürdürmektedir.

Roma İmparatorluğunun büyümesi toplum yaşamında güvenliğin kalması yavaş yavaş Hristiyanlığın doğmasına ve birçok Hristiyan azizin katliamına rağmen üç yüzyıllık süreç içinde resmi din olarak kabul edilmesine yol

* Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi (e-posta: dogansoyaslan@hotmail.com)

açtı. Üç kıtaya yayılan dünyanın en büyük İmparatorluğu dördüncü yüzyılda doğu-batı Roma imparatorluğu olarak ikiye bölündü, beşinci yüzyılda Hunluların, kuzey ırkların istilası sonucu dağılarak ortadan kalktı. Batı kültürüne göre Roma İmparatorluğunun ortadan kalkması ilkçağın sona ermesi ve ortaçağın başlamasının ifadesidir.

Roma İmparatorluğunun çökmesi ile toplum üç kamu otoritesinin etrafında toplanır. Derebeyler, küçük krallıklar ve kilise. Ortaçağ yeteri kadar aydınlatılmamış bir çağdır. İnsanlık tarihi açısından değişimin nisbeten az yaşandığı durağan bir çağdır. Her şeyin Hristiyanlık ve Aristo mantığı ile izah edildiği, dogmatik düşüncenin hâkim olduğu bir çağdır. Hristiyanlığın akıl ile izah edilmeye çalışıldığı bir çağdır. Haçlı seferlerinin sonları ve coğrafi keşiflerle birlikte yavaş yavaş krallıklar, derebeyler ve kilisiye hâkim olur ve büyük kraliyetler kurulmaya başlanır. Haçlı seferlerinden ve coğrafi keşiflerden itibaren Avrupa'da yeniçağa geçildiği kabul edilir.

Ortaçağ ifadesinin kullanılmasının nedeni Rönesans ile bireyci Eski Roma kültürünü keşfetmek ve bu kültürle yavaş yavaş metafizik düşünceden çıkmaktır. Bireyci Eski Roma kültürüne tekrar dönülünce bu iki zaman dilimi arasında kalan değişik, dini düşünce egemenlikli kültüre bir isim vermek gerekmektedir. Bu isim ortaçağ oldu.

Haçlı seferlerinin sonundan itibaren batılılar dünyanın Hristiyanlıktan ibaret olmadığını bilincine vardılar ve yavaş yavaş olayları akılları ile algılamaya ve izah etmeye başladılar. Coğrafi keşiflerden itibaren deniz aşırı ticaret imparatorlukları kurmaya başladılar. XV. yüzyıl ortalarında matbaa icad olundu. Aslında matbaanın icadı tüm insanlık için bir çağ değişiminin ifadesidir. XVII. yüzyıldan itibaren yoğunlukla bilimsel buluşlar yapıldı. Söz konusu buluşlar seri üretimde kullanıldı. XVII. yüzyılda birinci XVIII. yüzyılda ikinci sanayi devrimi gerçekleşti. Bu iki nedenle Avrupa'da burjuvazi sınıfı oluştu.

Burjuvazi kendi kültürünü yarattı. Her şeyi akıl ile izah etti. İktidarın kaynağını sorguladı. Neticede hâkimiyetin kendisine ait olduğunu kabul ederek toplumsal sınıf farklılıklarını ortadan kaldırdı. İnsanlara özgürlük ve eşitlik getiren hukuka bağlı devlet ve kuvvetler ayrılığı ve milli iradenin üstünlüğüne dayanan bir devlet sistemi kurdu.

Haçlı seferleri sonu, coğrafi keşiflerin başlamasından milli iradeye dayanan devletlerin kurulmasına kadar geçen zaman dilimine Avrupa'da yeniçağ adı verilir.

XVIII. yüzyıldan itibaren insanın temel değer olarak kabul edilişi, milli iradeye dayanan ulusal devletlere geçiş, XIX, XX yüzyıllarda bilimsel teknolojik buluşların artması ve bunun üretime yansması sanayileşen ülkelerin dünyanın geri kalan kısmını sömürgeleştirilmesi büyük sömürge imparatorluklarının kurulması ve bunların sonucu işçi sınıfının doğması, herkesin insan olduğunun bilincinde olmasına yol açtı. Özgürlük, eşitlik, adalet gibi burjuva değerlerinin

anlamalarını değiştirerek halka yayılması, kadın erkek herkesin haklarının bilinmesine varması, ticaretin küreselleşmesi, batı kültüründe yakın zamanlar veya modern çağ olarak isimlendirilir.

XX. yüzyılın sonlarından itibaren elektronik araçların ve internetin gelişimi, dünyanın bir yerinde olan bir olayın anında bütün dünya insanları tarafından paylaşılmasını, herkesin dünya vatandaşı olması batı kültüründe internet çağı olarak isimlendirilmektedir.

İnsanlık tarihinin beş çağa bölünmesi batı kültürüne göredir. Türk aydını da her ne kadar kendisi doğulu olsa da batılıların yapmış olduğu bölümlmeye itiraz etmez, hatta onu kabul eder. Ayrıca Cumhuriyet hükümetleri de kendilerini batı kültür kulübünden saymışlardır. Bu kabulün ne kadar doğru olduğu tartışılır. Çünkü Türkler batılı toplumlardan değildir. Doğulu toplumlardandır. Kanları, dilleri, dinleri, tarih ve coğrafi durumları farklıdır. Batıda yaşanan gelişmeleri yaşamamışlardır. O zaman Türk toplumunun değişim ve dönüşüm yönünde aldığı virajlara göre çağları belirlemek gerekir.

Türklerin ilk çağları Orta Asya bozkırlarında yarı göçebe, tarım ve hayvancı bir toplum olarak yaşamaları olmalıdır. Toplum aile temelli birçok aşiret veya boylarından oluşmaktaydı.

VII. yüzyılda Arap yarımadasında İslamiyet doğdu. Birbuçuk asır gibi bir süre içinde Arap orduları tarafından tüm Ortadoğu, Kuzey Afrika ve tüm İspanya'ya yayıldı. Büyük bir Arap imparatorluğu kuruldu.

VIII. yüzyıldan itibaren İslam medeniyeti ile tanıştılar. Tanrı inançlarının, aile yapılarının ve sosyo-ekonomik hayatlarının benzerliği nisbeten kısa zaman içinde İslami değerleri benimsemelerine yol açtı. Aşiretlerarası iç çatışmalardan kurtulmak ve muhtemelen daha iyi yaşamak için İran ve İran üzerinden Bizans'la yapılan savaştan sonra Anadolu'ya yayıldılar. Büyük Selçuklu devletini kurdular. Bu devlet Anadolu ve İran Selçukluları olarak bölündü. Moğol istilası sonrası bu devletler yıkıldı.

Selçuklu devlet yapısı ve devletin dili Pers medeniyetinden etkilenmiştir. Çünkü zayıf medeniyetin ihtiyaçları güçlü medeniyetler tarafından doldurulur. Merkezi iktidar yıkılınca aile temeline dayanan aşiretler beyler ortaya çıktı. Osmanoğlu beyliği diğer aşiret beylerini egemenliği altına alarak tüm Anadolu'da yaşayan Türk topluluklarını bir bayrak altında toplayarak Osmanlı Devletini kurdu.

Söz konusu devlet batılı ülkelerle aynı silahlara salıp olduğu çağlarda askerinin muharipliği ve sonsuzluk içinde huzur ve mutluluğa ulaşacağı inancı (iman gücü) sayesinde önce balkanlarda topraklarını genişletti, daha sonra İstanbul'u fethederek Doğu Roma İmparatorluğunun varlığını sona erdirdi. İstanbul'un fethi Müslüman Türklerin hayatında şüphesiz büyük bir viraj olup Türklerin Avrupa ve Asya arasında asırlardır kalmalarının devlet olarak var olmalarının nedenidir. İstanbul alınmasa idi Türkler Avrupa'yı çoktan terk etmeye mecbur

olurlardı. İstanbul'un alınması devletin ömrünü uzatmıştır. Türklerin devlet olarak kalmasını sağlamıştır.

Osmanlı toplumu silahların artık eşit olmadığı daha sonraki zamanlarda iman gücünün tek başına pek yetmediğini anlamış modern silahları yapacak kültürel yapıyı oluşturmanın gerektiğine inanmıştır. Ama zamanın çok geç olduğunu farketmiştir.

XVI. yüzyıldan itibaren Arap topraklarına ve Kuzey Afrika'ya yayıldı. Bu genişlemeye bağlı olarak Osmanlı İmparatorluğu Arap kültürünün etkisine girdi. 1683 yılında Viyana'yı kuşatacak derecede genişledi.

Unutmamak gerekir ki Türk topluluklarının sosyo-ekonomik yapısı öyle olmasa idi Ortaasya'dan kalkıp Viyana'ya kadar gidemezlerdi. Tarihte olacaklar olabilir.

XVII. yüzyıldan itibaren yapılan savaşlar sonucu Avrupa'da toprak kaybetmeye başladı. XVIII. yüzyılda Avrupa'da milli devletlerin kurulması, milliyetçilik akımı Osmanlı İmparatorluğu içindeki azınlıkları da etkiledi. İç isyanlar başladı. Sanayileşmiş ve teknolojik buluşları silah endüstrisine uyarlamış Batılı güçlü devletlerin sömürgecilik iştahları ve azınlıklara yardım sonucu kanlı çatışmalar çıkmış, Osmanlı devleti kendisine bağlı birçok toprakta egemenliğini kaybetmiştir.

Kaybettiği savaşlar sonucu geri kalmışlığını anlayan Osmanlı devleti önce askeri reformlara başvurdu. Daha sonra bunun yetersizliğini anlayınca devlet kurumlarını Batılılaştırarak sosyo-kültürel yapıyı değiştirmeye, özgürlükçü bireyci bir toplum oluşturmaya başladı.

Türklerin İslam medeniyeti ile tanışmasıyla yaşam süreçlerinde büyük bir viraj aldıklarından, uzun yıllar bu medeniyetin sosyo-ekonomik yapısında yaşadıklarından şüphe yoktur. Bu çağa Türklerin İslam medeniyeti çağı demek isabetli olacaktır.

Tanzimat ile sosyo kültürel yapı ve devlet kurumları Batılı değerlere göre oluşturulmaya başlanmış, I. Dünya ve varoluş savaşlarından sonra Cumhuriyet ilan edilerek bu oluşum tamamlanmıştır. Cumhuriyetin ilanı elbette Türk tarihi içinde büyük bir virajın alınmasıdır. Ancak bu viraj Tanzimat'tan itibaren gerçekleştirilen kültürel açılım sayesinde alınmıştır. Virajın kökleri batılı değerlere dayanmakta Türk halkına dayanmamaktadır.

Ancak köklerini batılı değerlerden de alsın Cumhuriyet ve XX. yüzyıl Türk halkının beyninin aydınlanmasında büyük rol oynamıştır. XX. yüzyıl boyunca Türkiye Cumhuriyeti geniş ölçüde Batı kültürünü benimsemiş birçok batılı kurum içinde yer almıştır. Üst yapının batılı kurumları benimsemesi alt yapının da benimsemesi ve değişmesi anlamına gelmiyor. Alt yapının değişmesi için asırlar gerekiyor. Ancak bunu bekleyecek zaman var mıdır? Kesinlikle yoktur.

Hiç şüphesiz üst yapının batı değerleri ile değişmesi tamamen faydasız değildir. Eğer Türkiye birçok İslam ülkesine göre daha demokrat, daha özgürlükçü ve daha sanayileşmiş ise bunu batıdan aldığı kültür değerlerine ve kafa yapısını değiştirmeye borçludur. Özgürlük, özgüven, eşitlik, hukuka bağlılık, demokrasi gibi batılı değerler Türk toplumunun yapısını değiştirmiş, Türkiye’de girişimci, dışa açık bir sınıf doğurmuştur. Oysa Osmanlı toplumunda ticaret ve girişimcilik Müslüman olmayanların elinde idi.

Türk girişimcisi XX. yüzyılın sonuna doğru dünya pazarlarına sermaye ihraç eder, büyük inşaatlar yapar, sanayi tesisleri kurar hale gelmiştir.

Tanzimat’tan yirminci yüzyılın sonuna Türk halkının batılı değerlere göre sosyal, kültürel, hukuki yapısını oldukça değiştirdiği sabittir. Buna Türklerin Batı medeniyeti çağı dememiz doğru olacaktır.

XXI. yüzyıldan itibaren Türk toplumunun daha çok İslam medeniyeti çağı değerlerine geri dönüşleri teşvik edilmektedir.

Türklerin çağları dediğimiz zamanlar Türklerin bir başka kültürü tanımalarının sonucu daha iyi bir yaşam umuduyla yeni kültürü benimsemeleridir. Bu hareket yukarıdan devletten gelmiştir. Alt yapıdan gelmemiştir.

Türkler de batılılar da başka toplumlara egemen olmuşlardır. Gittikleri yeni topraklarda öncelikle yerleşmek ve oralara egemen olmak, kendi güvenliklerini sağlamak istemişlerdir. Girişimcilik ve ticaret yerleşik halkın elinde kalmıştır. Zaten nisbeten esnaf bir halkın üzerine gitmişlerdir. Türklere jandarmalık düşmüştür. Kendileri egemen oldukları halkların iç pazarı olmuşlardır. Elbette bu gidiş askeri gücü de gerektiriyordu. Söz konusu güç ya aşirete ya da devlete bağlı güçlerdi. Yerleşmek için gitmişlerdi. Ancak batılıların gidiş önceliği ekonomik olmuştur. O topraklarda ürettikleri malları anavatanlarına veya başka ülkelere satmışlar daha sonra kendi ülkelerine dönmüşler ya da yeni topraklarda yerleşmiş; anavatanları ve diğer ülkelerle ticaret yapmışlar ve nihayet anavatanlarından ayrılarak bağımsız devletler kurmuşlardır. (ABD, Kanada, Avusturalya, Yeni Zelanda gibi). Elbette ekonomik çıkarlarını korumak için bağlı oldukları devletlerin silahlı güçleri hizmetlerinde olmuştur. Ya da kendi silahlı güçlerini oluşturmuşlardır.

Egemen oldukları topraklarda yerli halkın isyanları, çıkan savaşlar sonucu Türkler buldukları ülkeleri terketmiş, kandaşlarının çoğunlukta olduğu bölgelere sığınmışlar ya da azınlık olarak buldukları topraklarda kalarak gittikçe assimile olmuşlardır.

Kolonyalist toplumlar ise ya anavatanlarına dönmüşler (Cezayir de olan) ya da buldukları topraklarda anavatanlarına karşı bağımsızlık mücadelesi vererek bağımsız devletler kurmuşlardır. (ABD)

Batılıların çağ değiştirme zamanları ekonomik nedenler, üretim ilişkileri, üretilen yüksek teknolojinin insanlığın hayatını değiştirmesi olarak kabul edil-

mektedir. Gerçekten coğrafi keşiflerin başlaması ile yeniçağ, sanayi devrimlerinin yapılması ve ulusal devletlerin kurulması yakınçağ, bilgisayar ve internetin hayatına girmesi elektronik çağı oluşturmaktadır.

Elektronik çağ tüm insanlık için yeni bir çağdır. Çünkü elektronik bilgisayar alanındaki gelişmeler bütün insanlığın geleceğini etkilemektedir.

Türklerin çağ değiştirmesi ise yabancı költürlere bağlı olarak izah edilmektedir. Gerçekten İslam medeniyeti çağı da Batı medeniyeti çağı da gerilerde kalmaktan kurtulmak için üst yapının idaresinde gerçekleştirilen değişimlerdir. Üretim ile doğrudan ilişkili değildir. Başka çare de yoktur.

Ancak her iki medeniyete de iltihak içinde bulunulan şartların sonucuydu. Şartlar onu gerektirmiş olup yapılacak olan yapılmıştır.

Türk toplumunun başka bir medeniyete bağlı olmadan çağ açabilmesi için üretim ilişkilerine dayanan bir ekonomik, költürel ve hukuki yapıyı oluşturması lazımdır. Bu yapı tarih boyunca Türkler tarafından oluşturulamamıştır. Çünkü büyük ölçüde göçebe, tarım ve hayvancı toplum olmuşlar, tüccar ve esnaf olmamışlardır. Yerleşik esnaf tüccar toplumlara idareci olmuşlardır. Kendilerini onlara üstün görmemişler, onların hizmetinde olmuşlar, onları korumuşlar, ırkçılık yapmamışlardır.

Türklerin üretim ilişkilerine bağlı olarak çağ değiştirmeleri XX. Yüzyılın son çeyreğinden itibaren Dünya ekonomisine girmeleri, yatırım yapmaları, müteahhitlik hizmetleri almaları, sermaye ihracı yapmaları olabilir. Ülkenin geleceği dünya ticaretine entegre olmasındadır.